بوارەكانی دەست پێشخەری بۆ كاری چاكە

? م: جمعه علی خورشید
پێش نوێژو وتار خوێنی
مزگەوتی ئاشتی لە کەرکوك

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على نبينا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين، وبعد:

یەکەم / بیرو باوەڕ ((**ئیمان**)):

گرنگترین شتێك كە بەندە پێشبڕكێی بۆ بكات لە خەیرو چاكەدا باوەڕ هێنانە بە(الله)، وەتازەكردنەوەی بەڵێن لەگەڵیدا، چونكە پەروەردگارمان فەرمانی پێ كردووەو فەرموویەتی:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ﴾ [النساء: ١٣٦] .

واتە: ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە بەردەوام بن لەسەر باوەڕ بەخودا و پێغەمبەرەكەی ¢ و بەو قورئانەی ناردوویەتیە خوارەوە بۆ پێغەمبەرەكەی ¢ وەبەو كتێبانەش كە پێشتر ناردوویەتیە خوارەوە .

هەروەها فەرموویەتی:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ [آل عمران: ١٠٢] .

واتە: ئەی ئەوانەی كەبڕواتان هێناوە بترسن لەخوا ترسێك كەشیاویەتی، وەنەمرن هەر بەموسڵمانی نەبێ .

هەر بەمەیش ئیبراهیم ویەعقوب (سەلامیان لێ بێت) وەسێتیان كردووە بۆ ڕۆڵەكانیان، پەروەردگار فەرموویەتی:

﴿وَوَصَّى بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى لَكُمُ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ [البقرة: ١٣٢].

واتە: ئیبراهیم ویەعقوب ئامۆژگاری كوڕەكانی خۆیانیان كرد بە ئیسلامەتی وەهەر یەكەیان پێیان ووتن: ڕۆڵەكانم خوا ئایینی ئیسلامی بۆ هەڵبژاردوون، كەواتە نەمرن بەموسڵمانێتی نەبێت .

زانایان فەرموویانە: بزانن کە فەرمان کردنیان بۆ یەکێکە کە فەرمان پێ کراوەکەی ئەنجام نەداوە، ئەوە فەرمانە بەجێبەجێ کردنی، وەفەرمان کردن بەوەی کە ئیماندار نەبێت بە ئیمان هێنان وەك خوای گەورە فەرموویەتی:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ آَمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ﴾ [النساء: ٤٧] .

واتە: ئەی ئەوانەی کەنامەتان پێ بەخشراوە بڕوا بهێنن بەو قورئانەی ناردوومانەتە خوارەوە کەبەڕاست دانەری ئەو تەوراتەی ئێوەیە .

یان بۆ یەکێکە کەفەرمان پێکراوەکەی ئەنجام داوە، ئەوە فەرمانە بە چاك کردنی وپەیدا کردنی بە باشترین شێوە، ئەویش وەك پەروەردگار لەم ئایەتەدا کە فەرمانی بە باوەڕداران کردووە بەباوەڕ هێنان، ئەوە ئەخوازێت کە باوەڕی خۆیان چاکسازی تێدا بکەن وپێیدا بچنەوە لە ئیخلاص وڕاستی وخۆپارێزی لەو شتانەی کە ئیمان هەڵئەوەشێننەوە، هەروەها گەڕانەوەو تەوبە کردن لە هەموو تاوانەکان، دیسان ئەخوازێت فەرمانی تێدا بەو شتانەی کە باوەڕدار بەجێی نەهێناوە لە زانستەکانی ئیمان و کردەوەکانی، چونکە بەندە هەر چەند دەقێکی شەرعی پێ بگات ولە واتاکەی تێ بگات وباوەڕی پێ بهێنێت، هەروەها هەموو کردەوە ئاشکراو نهێنێکان لە ئیمانن هەروەك بەڵگەی زۆری لەسەرن ویەك دەنگی پێشینی ئەم ئوممەتەی لەسەرە، لە پاشان بەردەوام بوون لەسەر ئەو بیروباوەڕ و جێگیربوون لەسەری تاوەکو مردن .

بۆیە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ ئیمانی خۆیان تازە ئەکردەوە بە تازە کردنەوەی پەیمان لەگەڵ پەروەردگار وبیر خستنەوەی نیعمەتەکانی، لە صحیحی بوخاری هاتووە:

(وقال معاذ اجلس بنا نؤمن ساعة)(١) .

قال ابن العربي: أراد تجديد الإيمان، لأن العبد يؤمن في أول مرة فرضاً ثم يجدد إيمانه كلما نظر أو فكر .

واتە: (معاذ) فەرمووی: با دانیشین ساتێك ئیمان بێنین، ابن العربی فەرمووی: مەبەستی تازە کردنەوەی ئیمانە، چونکە بەندە یەکەم جار ئیمان دێنێ فەرزە لەسەری لەپاشان ئیمانی تازە ئەکاتەوە هەر چەند بڕوانی وتێبفکری لە ئایەتە کەونی وشەرعێکان .

---

(١) (رواه البخاري في الايمان) .

دووەم / کردەوە فەرزەکان:

جێبەجێ کردنی ئەرکەکان لەکاتی خۆیدا وپارێزگاری کردنیان بوارێکی ترە لە بوارەکانی پێشبڕکێ، چونکە باشترین شتێك کە بەندە لە پەروەردگاری نزیك بکاتەوە ئەنجام دانی ئەرکەکانی سەر شانێتی، کە لە حەدیسی قودسیدا هاتووە لە(أبو هريرة) وە i فەرموویەتی: پێغەمبەری خوا ¢ فەرمووی:

(إن الله قال: من عادى لي ولياً فقد آذنته بالحرب، وما تقرب إليَّ عبدي بشيء أحب إليَّ مما افترضت عليه، وما يزال عبدي يتقرب إليَّ بالنوافل حتى أحبه، فإذا أحببته كنت سمعه الذي يسمع به، وبصره الذي يبصر به، ويده التي يبطش بها، ورجله التي يمشي بها، وإن سألني لأعطينه، ولئن استعاذني لأعيذنه، وماترددت عن شيء أنا فاعله ترددي عن نفس المؤمن يكره الموت وأنا أكره مساءته)(٢)

واتە: خوای گەورە فەرمووی: هەر کەسێ دوژمنایەتی لەگەڵ دۆستێکی من بکات ئەوە جاڕی شەڕم لەگەڵ داوە، وەهیچ شتێك بەندە لەمن نزیك ناکاتەوە خۆشەویست تربێت لام لە جێبەجێ کردنی ئەوەی کەمن فەرزم کردووە لەسەری، وەبەردەوام بەندەکەم خۆی لێم نزیك ئەکاتەوە بە ئەنجام دانی سوننەتەکان تا خۆشم ئەوێ، وە هەر کاتێ خۆشم ویست ئەبم بەبیستنی، وەئەبم بەبینینی، وەئەبم بەو دەستەی کە ئەیوەشێنێ، وەئەبم بەو لاقەی کەهەڵیئەنێ، وەئەگەر لێم داوا بکات ئەیدەمێ، وپەنام بۆ بێنێ پەنای ئەدەم، وەلە هیچ شتێکدا هەڵوێستەم نەکردووە، وەك هەڵوێستە کردنم لەڕوح کێشانی ئیماندار، ئەو ڕقی لەمردنە ومنیش پێم ناخۆشە کە دڵی تەنگ بکەم .

بۆیە پێویستە کارە فەرزەکان دوا نەخرێن، نەك مەشغەڵەت یان نەخۆشی یان پیری یان مردن بێنە ڕێگر لەپاشان حەسرەت و پەشیمانی بێ سوودە، وەك نموونەی حەج کردن، خەڵکانێك هەن دوای ئەخەن ساڵ بەساڵ تاوەکو پیر ئەبن ئەوسا یەکێك بەکرێ ئەگرن، هەروەها قەزا کردنەوەی ڕۆژوی مانگی ڕەمەزان هەر کاتێ فرسەتێك هەبوو نەك ڕەمەزانێکی تر بەسەردا بێت ومەجال نەمێنێ، هەروەها نوێژێك کە فەوتابێت بە

(٢) البخاري في الرقاق : ٦٥٠٢ ومشكاة المصابيح : ٢٢٦٦، وصحيح الجامع الصغير: ١٧٨٢) .

هۆیەکی شەرعی، چونکە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی:

[((من نسي صلاة فليصلِ إذا ذكر لاكفارة لها إلا ذلك) ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ (طه: ١٤)][3] .

واتە: هەر کەسێ نوێژێکی لەبیر چوو، بائەو نوێژە بکات کاتێ هاتەوە بیری هیچ کەفارەتێکی نییە تەنها ئەوە نەبێت، خوای گەورە دەفەرێت: (بە چاکی نوێژ بەجێ بێنە تامنت بێتەوە یاد) .

سێیەم: ئاگاداری سوننەت وکارە پەسەند کراوەکان .

هەر لەدەسپێشخەری بۆ چاکە کاری سوور بوونە لەسەر سوننەتەکان بە گشتی لەنوێژ ومالٌ بەخشین و ڕۆژوو گرتن وحەج و عومرە کردن وئەوەی لەتوانادا بێت لەکردەوە چاکەکان، چونکە ئەم سوننەتانە سوود بە ئەنجامدەرەکەی ئەگەێنێت لە ڕۆژێکدا کەمالٌ ومندالٌ بێ سوودن:

﴿يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ﴾ [الشعراء: ٨٨-٨٩] .

واتە: ئەو ڕۆژەی کەمالٌ و سامان ومندالٌ سوود ناگەیەنن، بێجگە لەکەسێ بگات بەخزمەتی خوا بەدڵێکی ساغ وپاك وخاوێنەوە .

لەفەرموودەدا هاتوە:

(أَوَّلَ مَا يُحَاسَبُ النَّاسُ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ أَعْمَالِهِمْ الصَّلَاةُ، قَالَ: يَقُولُ رَبُّنَا عَزّ وَ جَلَّ لِلمَلَائِكَة - وَهُوَ أَعْلَمُ - انْظُرُوا فِي صَلَاةِ عَبْدِي أَتَمَّهَا أَمْ نَقَصَهَا فَإِنْ كَانَتْ تَامَّةً كُتِبَتْ تَامَّةً، وَإِنْ كَانَت انْتَقَصَ مِنْهَا شَيْئًا قَالَ: انْظُرُوا هَلْ لِعَبْدِي مِنْ تَطَوُّعٍ ؟ فَإِنْ كَانَ لَهُ تَطَوُّعٌ قَالَ: أَتِمُّوا لِعَبْدِي فَرِيضَتَهُ مِنْ تَطَوُّعِهِ، ثُمَّ تُؤْخَذُ الْأَعْمَالُ عَلَى ذَلك)[4] .

واتە: یەکەم شتێك کە لەڕۆژی دواییدا بەندە لێی ئەپرسرێتەوە نوێژە،فەرمووی: پەروەردگارمان بەفریشتەکان ئەفەرێت: (خۆیشی باشتر ئەزانێ): تەماشای نوێژی بەندەکەم بکەن تەواوە یا کەموکوڕی هەیە؟ ئەگەر تەواو بوو بەتەواوی بۆی ئەنووسرێ، وەئەگەر کەموکوڕی تێدا بوو ئەفەرمێت: تەماشا بکەن ئایا بەندەکەم

(٣) البخاري في مواقيت الصلاة : ٥٩٧، ومشكاة المصابيح: ٦٠٣، وصحيح الجامع الصغير: ٦٥٧٢).

(٤) (صحيح ابن ماجة : ١٤٢٦، وصحيح سنن النسائي: ٤٦٦، وصحيح سنن أبي داود: ٨٦٤).

نوێژی سوننەتی هەیە؟ ئەگەر هەیبوو ئەفەرمێت: بەنوێژە سوننەتەکان نوێژە فەرزەکانی بۆ پڕ بکەنەوە، لەپاشان هەموو کردەوەیەك بەو شێوەیە .

بەجێ بەجی کردنی سوننەتەکانی خۆشەویستی پەروەردگار وڕەزامەندی ئەوی دەست ئەکەوێ، پەروەردگار ئەفەرمێت: ﴿وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ﴾ [العلق: ١٩] .

واتا: کڕنۆش ببە بۆ پەروەردگارت ولێی نزیك بەرەوە بە سوژدە وهەموو جۆرەکانی گوێڕایەڵی وخۆ نزیك کردنەوە، چونکە هەموو تاعەتێك بەندە بەرەو ڕەزامەندی پەروەردگار ئەبات، لە فەرموودەی قودسیدا هاتووە:

(...... ومايزال عبدي يتقرّب إليّ بالنوافل حتى أُحبه)[٥] .

لە صەحیحی موسلیم دا هاتووە لە (معدان ابن أبي طلحة اليعمري)ەوە فەرموویەتی: چاوم بە (ثوبان) i کۆیلەی ئازاد کراوی پێغەمبەر ﷺ کەوت پێم وت هەواڵم پێ بدە دەربارەی خۆشەویست ترین کردەوە لای خوای گەورە، ئەویش بێ دەنگ بوو، دووبارە پرسیارم کرد هەر بێ دەنگ بوو سێیەمین جار پرسیارم کرد ووتی: دەربارەی ئەوە پرسیارم لە پێغەمبەری خوا ﷺ کرد فەرمووی: (زۆر سوژدە بۆ خوا بەرە، چونکە تۆ سوژدەیەك نابەی بۆ خوای گەورە ئیلا پلەیەك پێی بەرزت ئەکاتەوە، وەتاوانێك لەسەرت لا ئەبات) .

معدان ئەڵێت: لە پاشان (أبو درداء)م بینی i هەر ئاوەهای پێ ووتم کە (ثوبان) ووتی .

نموونەی دەسپێشخەری بۆ چاکە کاری: پەلە کردن لە ئامادە بوون بۆ مزگەوت وەپێ گەیشتنی تەکبیرەی ئیحرام وڕیزی یەکەمی نوێژ ، ئیمامی بوخاری و موسلیم لە ئەبو هورەیرەوە i ئەگێڕنەوە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی:

(سبعة يظلهم الله في ظله يوم لاظل إلا ظله .. وذكر منهم وشابٌ نشأ في عبادة ربه، ورجلٌ قلبه معلقٌ في المساجد)[٦] .

---

(٥) البخاري في الرقاق : ٦٥٠٢،ومشكاة المصابيح : ٢٢٦٦، وصحيح الجامع الصغير: ١٧٨٢) .

(٦) مسلم في الصلاة وصحيح الترغيب والترهيب : ٣٢٦، ٢١٨٢).

واتە: حەوت تاقم پەروەردگار ئەیانخاتە ژێر سێبەری عەرشی خۆیەوە لەو ڕۆژەی هیچ سێبەرێك نییە تەنها ئەو سێبەرە نەبێت ..... لەوانە گەنجێك لەعیبادەتی پەروەردگاردا گەشەی کردووە وپەروەردە بووە، وەپیاوێك دڵی هەڵواسراوە بەمزگەوتەوە .

هەروەها ئیمامی بوخاری وموسلیم له ئەبو هورەیرەوە ‌ ئەگێڕنەوە که پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی:

(لو يعلم الناس ما في النداء والصف الأول ثم لم يجدوا إلا أن يستهموا عليه لاستهموا، ولو يعلمون مافي التهجير لاستبقوا إليه، ولو يعلموا ما في العتمة والصبح لأتوها ولو حبواً)(٧)

واتە: ئەگەر خەڵکی بزانن چ خێرو پاداشتێك هەیە لەبانگ دان وڕیزی یەکەمی نوێژ لەپاشان دەستیان نەکەوێ مەگەر بە تیروپشك نەبێت، تیروپشکیان بۆ ئەکرد، وەئەگەر بزانن پاداشتی زوو چون بۆ نوێژ چەندە پێشبڕکێیان ئەکرد، وە ئەگەر پاداشتی نوێژی عیشا و بەیانی بزانن چەندە ئامادەی ئەم دوو نوێژە ئەبوون ئەگەر بە گاوڵکێش بوایە .

نموونەی کارە پەسەند کراوەکان وسوننەتەکان وەك نوێژ وصەدەقە وڕۆژ وحەج وعومرە زۆرن سوپاس وستایش بۆ پەروەدگار وەك سوننەتە ڕاتبەکان کە لەگەڵ نوێژە فەرزەکان ئەکرێن، و ویتر، ونوێژی چێشتەنگا، وشەونوێژ کردن، وتەراویح، وڕۆژوی شەشەڵە، ونۆمینەی حاجیان، وڕۆژوی موحەڕەم، وڕۆژانی دووشەممەو پێنج شەممە، سێ ڕۆژ لە هەموو مانگێکدا، وەسوننەتەکانی صەدەقە کردن هەر نازمێرێ، حەج و عومرە کردن جگە لەفەرزەکەی، ئەمانە هەر هەموو سوننەتن، هەر یەك لەم عیبادەتانە بەڵگەی قورئان وفەرموودەی لەسەرە، لەبەر ئەوە نەبوایە لەبابەتەکەمان درێژ نەبێتەوە باسم ئەکردن، بەڵام بڕوانە پەرتووکی (رياض الصالحين) و (الترغيب والترهيب) بۆ ئەو مەبەستە .

---

(٧) البخاري في كتاب الأذان باب الاستهام في الأذان : ٦١٥ ومسلم في الصلاة : ٤٣٧ وصحيح الجامع الصغير : ٥٣٣٩) .

چوارەم / ماڵ خرج کردن بەتایبەت لەڕێ ی خوادا .

پێش ئەوەی ڕۆژێك بێت لەکڕین وفرۆشتن ودۆستایەتی وتکاکاری تێدا نییە، پەروەردگار فەرموویەتی:

﴿وَأَنْفِقُوا مِنْ مَا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ وَلَنْ يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾

[المنافقون: ١٠ -١١] .

واتە: ببەخشن هەندێ لەو ڕۆزیانەی کە پێمان داون پێش ئەوەی مردن یەخەی یەکێکتان بگرێ ئەوسا بڵێت: خوایە خۆزگە مردنی منت دوابخستایە بۆ ماوەیەکی نزیك بۆ ئەوەی ماڵم ببەخشیایە ولەچاکەکاران بوومایە .

(منذر)ی کوڕی (جرير) لەباوکییەوە ئەگێڕێتەوە، فەرموویەتی: لەسەرەتای ڕۆژدا لەخزمەتی پێغەمبەری خوا بووین ﷺ : لەناکاودا کۆمەڵە خەڵکێك پێ پەتی وڕووت شمشێرەکانیان بەڕووتی هەڵگرتبوو زۆریان لە هۆزی (مُضَر) بوون بەڵکو هەموویان لە(مُضَر) بوون ڕەنگی پێغەمبەری خوا ﷺ گۆڕا کاتێك ئەو حاڵەتە هەژارییەی ئەوانی بینی، چووە ژوورەوە لەپاشان دەرچوو، فەرمانی کرد بە بیلال ﵁ ئەویش بانگی دا وقامەتی کردو نوێژیان کرد لەپاشان ووتارێکی خوێندو فەرمووی:

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ [النساء: ١] .

واتە: ئەی خەڵکینە خۆتان بپارێزن لەسزای پەروەدگارتان، ئەوەی کە دروستی کردوون لەیەك کەسەوە (کە ئادەمە) ﷺ وە هەر لە ئەویش هاوسەرەکەی دروست کردووە، وە لەو دوانە بڵاوی کردۆتەوە پیاوانی زۆر هەروەها ئافرەتان، وەخۆتان بپارێزن لەو خوایەی کە بەناوی ئەوەوە داوا ئەکەن لەیەکتر، وە خۆتان بپارێزن لەبچڕاندنی خزمایەتی بەڕاستی خوا هەمیشە چاودێرە بەسەرتانەوە .

وەئایەتی سورەتی حەشر:

﴿اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ [الحشر: ١٨] .

واتە: لەخوا بترسن وە هەموو كەسێك با سەرنج بدات چی پێش خۆی ناردووە بۆ پاشە ڕۆژی وە لەخوا بترسن .

با پیاوێك لەدینارەكەی صەدەقە بكا لە درهەمەكەی لەجل وبەرگەكەی لەصاعی گەنمەكەی لەصاعی خورماكەی، تافەرمووی: (ئەگەر بەلەتە خورمایەكیش ئەبێت)، (جەریر) i ووتی پیاوێكی ئەنصاری ئەوەندەی هێنا نەیئەتوانی هەڵی بگرێت، لە پاشان خەڵكی یەك لەدوای یەك شتومەكیان هێنا تاوەكو دوو كۆمەڵە خواردن وپۆشاكم بینی، تاوەكو بینیم پێغەمبەری خوا ¢ ڕەنگی گەشەوە بوو وەك پارچە ئاڵتونێكی لێ هات، لە پاشان پێغەمبەر ¢ فەرمووی:

(مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْءٌ، وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْءٌ)(٨) .

واتە: هەر كەسێك لەئیسلامدا ڕێبازێكی چاك دابهێنێت، ئەوە پاداشتی خۆی هەیەو پاداشتی هەموو ئەوانەی ئەو كارە ئەنجام ئەدەن لەدوای ئەو بێ ئەوەی هیچ لەپاداشتی ئەوان كەم بكات، وەهەر كەسێك لەئیسلام ڕێبازێكی خراپ دابهێنێت ئەوە تاوانی خۆی هەیە وتاوانی هەموو ئەوانەی ئەو كارە ئەنجام ئەدەن لەدوای ئەو بێ ئەوەی هیچ لەتاوانی ئەوان كەم بكات .

پێغەمبەر ¢ هانی داوین بۆ پێشبڕكێ لەماڵ خەرج كردن وخوێندنەوەی قورئانی پیرۆز، (عبد الله) ی كوڕی عومەر i فەرموی: گوێم لێ بوو پیغەمبەری خوا ¢ فەرمووی:

(لاحسد إلا في اثنتين: رجلٌ آتاه الله الكتاب وقام به آناء الليل، ورجلٌ أعطاه

(٨)لبخاري في الزكاة :باب الصدقة باليمين : ١٤٢٣، وصحيح الجامع الصغير : ٦٣٥، وصحيح الترغيب والترهيب: ٦١)٠

الله مالاً فهو يتصدق به آناء الليل والنهار)[٩] .

واتە: حەسوودی نییە و دروست نییە تەنها لەدوو حاڵەتدا نەبێت: پیاوێك خوای گەورە شارەزای کردوە لەقورئان، ئەویش بەشەو و ڕۆژ پێی هەڵئەسێت، وەپیاوێك خوای گەورە ماڵ وسامانی زۆری پێ بەخشیوە بەشەو وڕۆژ لەڕێی خوا خەرجی ئەکات .

هەروەها هاوەڵان ´ زۆر سوور بوون ودەسپێشخەریان ئەکرد بۆ هەموو جۆرێکی چاکە کاری ئەویش زیاتر روون و ئاشکرا بوو لە ماڵ بەخشینیاندا، وەك ئەبو هوریرە i ئەگێڕێتەوە لە پێغەمبەر ¢ فەرموویەتی:

(مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ الْيَوْمَ صَائِمًا؟ قَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَنَا، قَالَ: فَمَنْ أَطْعَمَ الْيَوْمَ مِسْكِينًا؟ قَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَنَا، قَالَ: فَمَنْ شَهِد مِنْكُمْ الْيَوْمَ جَنَازَةً؟ قَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَنَا، قَالَ فَمَنْ عَادَ مِنْكُمْ الْيَوْمَ مَرِيضًا؟ قَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَنَا)[١٠] .

هەروەها لە (مسند) ی ئیمامی أحمدی کوڕی حەنبەل دا هاتووە لە ئەنەسی کوڕی مالك i فەرموویەتی: پێغەمبەر ¢ ڕۆژێك لەڕۆژان بە هاوەڵانی ´ فەرمووی:

(مَنْ شَهِدَ مِنْكُمْ الْيَوْمَ جَنَازَةً؟ قَالَ عُمَرُ: أَنَا، قَالَ مَنْ عَادَ مِنْكُمْ مَرِيضًا؟ قَالَ عُمَرُ: أَنَا، قَالَ مَنْ تَصَدَّقَ؟ قَالَ عُمَرُ: أَنَا، قَالَ مَنْ أَصْبَحَ صَائِمًا؟ قَالَ عُمَرُ: أَنَا، قَالَ وَجَبَتْ وَجَبَتْ)[١١] .

ئا بەم شێوەیە هەڵس وکەوتی هاوەڵانی پێغەمبەر ´ ¢ مونافەسە کردن بووە لەکاری خەیردا، هەتا هەژار ودەست کورتەکان خەمبار ئەبوون لەبەر کەمی ماڵیان ونەك بۆ خەرج کردنی لەشەهەواتی دونیا بەڵکو بۆ بەخشینی لەڕیی خوادا، لە صەحیحەین دا هاتووە لە ئەبوو هوریرەوە i ئەڵێت: هەژارەکان هاتنە

---

(٩) رواه البخاري في الآذان : ٦١٥، ومسلم في الصلاة: ٤٣٧).

(١٠) صحيح الترغيب والترهيب : ٩٥٣، وسلسلة الأحاديث الصحيحة: ٨٨، ومشكاة المصابيح: ١٨٩١).

(١١) (صححه الألباني في: أحكام الجنائز).

لای پێغەمبەری خوا ¢ ووتیان: دەوڵەمەندەکان پلەی بەرز ونیعمەتی نەبڕاوەیان بۆ خۆیان برد، نوێژ ئەکەن هەروەك ئێمە نوێژ ئەکەین، وە ڕۆژو ئەگرن هەروەك ئێمە ڕۆژوو ئەگرین، بەلاّم ئەوان ماڵی زیادەیان هەیە حەجی پێ ئەکەن وعومرەی پێ ئەکەن وجیهادی پێ ئەکەن وصەدەقەی پێ ئەکەن، پێغەمبەر ¢ فەرمووی:

(ألا احدثكم بأمر إن أخذتم به أدركتم من سبقكم ولم يدرككم أحدٌ بعدكم وكنتم خير من أنتم بين ظهرانيه إلا من عمل مثله؟ تسبحون وتحمدون وتكبرون خلف كل صلاة ثلاثاً وثلاثين)[١٢] .

واتە: ئایە کارێکتان بۆ باس نەکەم ئەگەر دەستی پێوە بگرن، ئەوە ئەگەن بەوانەی کەپێش ئیوە کەوتوون وکەسیش پێتان ناگات، وەئێوە چاکترین کەس ئەبن مەگەر یەکێك وەك ئێوە بکات؟ سی وسێ جار "سبحان الله" و"الحمد لله" و"الله أكبر" بکەن لە دوای هەموو نویژێك ٠

وەلەریوایەتی (أبوذر) j دا هاتووە کە خەڵکانێك لەهاوەڵانی پێغەمبەر ¢ بە پێغەمبەریان ¢ ووت: ئەی پێغەمبەری خوا ¢ ، دەوڵەمەندەکان هەرچی ئەجر و پاداشت هەیە بۆ خۆیان بردیان، نوێژ ئەکەن چۆن ئێمە نوێژ ئەکەین، ڕۆژوو ئەگرن چۆن ئێمە ڕۆژوو ئەگرین، وە صەدەقە بەماڵ وسامانی زیادەیان ئەکەن، پێغەمبەر ¢ فەرمووی:

(أَوَلَيْسَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ مَا تَصَّدَّقُونَ، إِنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلِّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ، وَكُلِّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ، وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْيٌ عَنْ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ وَفِي بُضْعِ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ) قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ¢ أَيَأْتِي أَحَدُنَا شَهْوَتَهُ وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أَجْرٌ ؟ قَالَ: (أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِي حَرَامٍ، أَكَانَ عَلَيْهِ فيها وِزْرٌ؟ فَكَذَلِكَ إِذَا وَضَعَهَا فِي الْحَلَالِ كان لَهُ أَجْراً)[١٣] .

واتە: ئایە خوای گەورە ڕێی صەدەقەی بۆتان دانەناوە، بەڕاستی هەر "سبحان الله" یەك صەدەقەیەکە، وەهەر "الله أكبر" ێك صەدەقەیەکە، وەهەر "الحمد لله" یەك

(١٢) (سلسلة الأحاديث الصحيحة: ٣٣٠٨)٠

(١٣) (سلسلة الأحاديث الصحيحة : ٤٥٤، وصحيح الترغيب والترهيب: ١٥٥٦)٠

صەدەقەیەکە، وەهەر "لا إله إلا الله" یەك صەدەقەیەکە، وەفەرمان بەچاکە صەدەقەیە، وەقەدەغە کردنی خراپە صەدەقەیە، وەکۆبونەوەتان لەگەڵ حەلاڵی خوتان صەدەقەیە)

هاوەڵان ‌ وتیان ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ یەکێکمان ئارەزووی خۆی تێر ئەکا پاداشتی دەست ئەکەوێ؟ فەرمووی: (پێم بڵێن ئەگەر لەحەرامدا بەکاری بهێنێ تاوانی لەسەر نییە؟ هەروەها ئەگەر لەحەلاڵدا بەکاری بهێنێ پاداشتی بۆ هەیە)

ئەم فەرموودەیە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی هاوەڵان ‌ لەبەر زۆر حەز کرنیان لەکرداری چاك و خەیر کردن خەمبار ئەبوون ئەگەر کاری خەیر لە توانایان نەبوایە ئەنجامی بدەن غەیری ئەمان ئەنجامی بدایەو توانای بەسەر هەبوایە، بۆیە هەژاران خەمبار ئەبوون کە صەدەقەیان لەدەست ئەچوو بەماڵ وسامان کە دەوڵەمەندەکان توانایان بەسەردا هەبوو، وخەمبار ئەبوون کەدوا بکەون لەغەزا کردن چونکە هەژاران ئامێری چوونە جیهادیان نەبوو، وەك پەروەردگار باسیان ئەکات لە قورئاندا ﴿وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ﴾ [التوبة: ٩٢] .

واتە: وەتاوان لەسەر ئەو کەسانەش نییە کە هاتنە لات ئەی محمد ﷺ بۆ ئەوەی ووڵاخیان بۆ دابین بکەیت و سواریان کەیت ووتت ووڵاخم دەست ناکەوێ سوارتان بکەم بۆ غەزا ئەوانیش گەڕانەوە لەکاتێکدا چاویان فرمێسکی دەڕشت لەداخ وخەفەتدا کە هیچیان نەبوو خەرجی بکەن بۆ پێداویستی جیهاد .

هەروەها لەفەرموودەیەکی تردا لای (ابن حبان) لە (صحیح)ەکەیدا لە (أبو ذر الغفاري) یەوە ‌ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (ليس من نفس ابن آدم إلا عليها صدقة في كل يوم طلعت فيه الشمس، قيل: يا رسول الله ﷺ ، ومن أين لنا صدقة نتصدق بها؟، فقال ﷺ :

(إن أبواب الخير لكثيرة: التسبيح، والتحميد، والتكبير، والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر، وتميط الأذى عن الطريق، وتسمع الأصم، وتهدي الأعمى،

وتدل المستدل على حاجته، وتسعى بشدة ساقيك مع اللهفان المستغيث، وتحمل بشدة ذراعيك مع الضعيف، فهذا كله صدقة منك على نفسك)(١٤).

واته: هیچ كەسێك نییە لەهەموو ڕۆژێكدا كەخۆری تێدا هەڵ بێت ئەبێت صەدەقەیەك بكات، ووتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ، لەكوێی بێنین صەدەقە بكەین؟ فەرمووی: دەرگاكانی خەیر و چاكە زۆرن: سبحان الله، الحمد لله، الله أكبر، فەرمان كردن بەچاكە وقەدەغە كردنی خراپە، لابردنی دڕك و داڵی سەر ڕێگا، گوێ گرانێك تێ بگەێنی، ڕێنمایی كردنی كوێر، ڕێ پیشان دان بە یەكێك لەپێویستیەتی، هاوكاری كردنی لێ قەوماوێك كەداوای فریاكەوتنت لێ ئەكات، باركردنی بارێك لەگەڵ بێ توانایەكدا، ئەمانە هەمووی صەدەقە و چاكەیە بۆ خۆتی ئەكەی .

وصلى الله وسلم على نبينا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين.

---

(١٤) صحيح الترغيب والترهيب: ٢٩٧٠، وسلسلة الأحاديث الصحيحة: ٥٧٥).